

Friedrich Nietzsche – *De Vrolijke Wetenschap*

Aan de leraren van onzelfzuchtigheid.—Men noemt de deugden van een mens *goed*, niet met het oog op de effecten die zij voor hem zelf hebben, maar met het oog op de effecten, die wij ervan veronderstellen voor ons en voor de samenleving—men is van oudsher erg weinig ‘onzelfzuchtig’, erg weinig ‘onegoïstisch’ geweest in het prijzen der deugden! Anders namelijk had men moeten inzien, dat de deugden (zoals vlijt, gehoorzaamheid, kuisheid, piëteit¹, gerechtigheid) voor hun eigenaars meestentijds *schadelijk* zijn, als driften die al te heftig en vol begeerte in hen te keer en bepaald weigeren zich door de rede in evenwicht te laten houden met de andere driften. Als je een deugd bezit, een werkelijke, volledige deugd (en niet alleen maar een kleine hunkering naar een deugd!)—dan ben je haar *slachtoffer*! Maar je buurman looft daarom juist je deugd! Men looft de vlijtige, hoewel hij het gezichtsvermogen van zijn ogen of de oorspronkelijke frisheid van zijn geest met deze vlijt benadeelt: men eert en betreurt de jongeling, die zich ‘dood gewerkt heeft’, omdat men van mening is: ‘Voor de grootheid van de samenleving in haar geheel is ook het verlies van de beste enkeling maar een gering offer! Jammer, dat zo’n offer nodig is! Het zou veel erger zijn, als de enkeling anders zou denken en zijn behoud en ontwikkeling belangrijker zou vinden dan zijn arbeid in dienst van de samenleving!’ En zo betreurt men deze jongeling, niet omwille van hem zelf, maar omdat er een toegewijd en zich zelf niet sparend *werktuig*—een zogenaamd ‘oppassend mens’—door dit sterfgeval voor de samenleving is verloren gegaan. Misschien overweegt men nog of het in het belang van de samenleving niet nuttiger geweest was als hij zich bij zijn werk iets meer gespaard had en langer behouden was gebleven—daar ziet men wel een voordeel in, maar men slaat dat andere voordeel, dat er een *offer* gebracht is en de gezindheid van het offerdier weer eens *klaarblijkelijk* bevestigd is, hoger aan,—dat acht men van duurzamer aard. Het is dus ten eerste het werktuig-karakter van de deugden, wat er eigenlijk geprezen wordt als de deugden geprezen worden, en vervolgens de blinde, in elke deugd vigerende² drift, die zich door het algemene voordeel van het individu niet binnen de perken laat houden, kortom de onredelijkheid in de deugd, krachtens welke de enkeling zich laat veranderen in functie van het geheel. De lof der deugden is de lof van iets individueels nadeligs—de lof van driften, die de mens beroven van zijn edelste zelfzucht en van de kracht tot het hoogste beheer over zich zelf. —Wel is het zo, dat men ter aankweking en inlijving van deugdzame gewoontes een hele reeks effecten der deugd te voorschijn tovert, die de indruk wekken dat deugd en individueel voordeel verwant zouden zijn—en er bestaat inderdaad een dergelijke verwantschap! De blind woedende vlijt bij voorbeeld, deze typische deugd van een werktuig, wordt afgeschilderd als de weg tot rijkdom en eer en als het heilzaamste tegengif tegen de verveling en de hartstochten: men verzwijgt echter haar gevaar, haar opperste gevaarlijkheid. Zo gaat de opvoeding doorgaans te werk: zij tracht de enkeling door middel van een reeks prikkels en voordelen te bestemmen tot een denk-

¹ Piëteit betekent ‘vroomheid’.

² Vigeren betekent ‘van kracht zijn’.

en handelwijze, die, wanneer zij eenmaal een gewoonte, een drift en een hartstocht geworden is, hem gaat beheersen en overheersen *tegen zijn uiteindelijke voordeel in*, maar wel in het belang van het algemeen. Hoe vaak zie ik niet, dat een blind woedende vlijt inderdaad rijkdom en eer teweeg brengt, maar tegelijkertijd de organen berooft van de verfijning, krachtens welke het genieten van rijkdom en eer mogelijk zou zijn, en tevens, dat dat voornaamste middel tegen de verveling en de hartstochten tegelijkertijd de zinnen afstompt en de geest vijandig maakt jegens nieuwe prikkels. (Het vlijtigste van de tijdperken—ons tijdperk—weet van al zijn geld en vlijt niets anders te maken dan telkens opnieuw meer en geld en vlijt: er is zelfs meer genialiteit nodig om uit te geven dan om te verwerven!—Wel, onze ‘kleinkinderen’ komen nog!) Slaagt de opvoeding, dan is iedere deugd van de enkeling tot nut van de openbaarheid en tot nadeel van het individu, in de zin van het hoogste individuele doel, -waarschijnlijk een vorm van geestelijke en zinnelijke verkommering of zelfs van de vroegtijdige ondergang: men beschouwe vanuit dit gezichtspunt achtereenvolgens de deugd der gehoorzaamheid, der kuisheid, der piëteit, der gerechtigheid. De lof der onzelfzuchtigen, opofferingsgezinden, deugdzamen—van iedereen derhalve, die niet geheel zijn kracht en rede besteedt aan zijn behoud, ontwikkeling, verheffing, vooruitgang, machtsuitbreiding, maar met betrekking tot zich zelf bescheiden en gedachteloos, misschien zelfs onverschillig of ironisch door het leven gaat—deze lof is in elk geval niet ontsproten uit de geest der onzelfzuchtigheid! De ‘naaste’ prijst de onzelfzuchtigheid, omdat *zij hem voordeel oplevert!* Zou de naaste zelf ‘onzelfzuchtig’ denken, dan zou hij elke afbreuk aan kracht, elke achteruitgang te *zijn* gunsten afwijzen, het ontstaan van zulke neigingen tegenwerken en vooral zijn onzelfzuchtigheid juist bewijzen door haar *niet goed* te noemen!—Hiermee is de fundamentele tegenspraak aangeduid juist van die moraal die vandaag de dag hoog in aanzien staat: de *motieven* van deze moraal staan in tegenstelling tot haar *principe!* Datgene, waarmee deze moraal zich zelf wil bewijzen, weerlegt zij zelf vanuit haar criterium van het morele! De stelling ‘Gij zult u zelf verloochenen en u ten offer brengen’ zou, om niet tegen haar eigen moraal in te gaan, uitsluitend gedecreteerd mogen worden door een wezen dat daarmee zelf zijn eigen voordeel zou verloochenen en wellicht zijn eigen ondergang veroorzaken zou in de verlangde opoffering der enkelingen. Zodra echter de naaste (ofwel de samenleving) het altruïsme aanbeveelt *omwille van het nut*, wordt de lijnrecht tegengestelde stelling ‘Gij zult op het voordeel uit zijn, ook ten koste van al het andere’ aangewend, en dus in één adem zowel het ‘Gij zult’ als het ‘Gij zult niet’ gepredikt!